

Рецензия
за труда „Методика на развиване на критическо мислене
в обучението по български език в прогимназиален етап
(6. клас)“

(Дисертация за придобиване на образователната и научна степен „Доктор“ по професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по български език към Катедра „Хуманитарни дисциплини и гражданско образование“ на Департамента по информация и усъвършенстване на учители – СУ „Св. Климент Охридски“)

Докторант: Бонка Димитрова Василева

Рецензент: Кирил Василев Димчев

1. Трудът на Бонка Димитрова Василева (БВ), **докторант на самостоятелна подготовка**, има качествата на модерно и стойностно в теоретичен и практически план изследване. То е мотивирано от съвременни концепции за езиковото образование и е обосновано чрез фундаментални идеи на съвременните науки – методика, дидактика, лингвистика, психолингвистика, социолингвистика, наукознание, културология и т.н. Тези качества намират израз в съдържанието и структурата на разглеждания труд. В рамките на 248 страници – „Увод“ (4–14 с.), основен текст (15–132 с.), „Литература“ (133–141 с.) и приложения (33 на брой – 143–248 с.) – авторката е успяла да представи гледната си точка по дисертационния проблем и убедително да я защити.

2. Още в началото на рецензията си ще посоча, че проблемът за критическото мислене се отличава с **изключителна актуалност** с оглед на функциите на съвременното обучение по български език като първи език. Едновременно с това ще отбележа, че проблемът не е разработван в теорията и практиката, което поражда интерес от теоретично и практическо естество.

- В съвременния научен дискурс се налага мнението, че усъвършенстването на критическото мислене е наддисциплинна цел на съвременното образование, което развива интелекта и личността на ученика, подготвя го за успешно участие в социалния живот.

- Авторката прави успешен опит да изясни възможностите на обучението по първи език за развиване на критическото мислене. В повечето случаи обаче се интерпретират общообразователните аспекти на този сложен процес и преди всичко занятията по граматика ; на по-заден план остават вижданията на БВ за спецификата на учебните похвати, съобразени с работата по лексика, фонетика, стилистика, правопис, правоговор, пунктуация и т.н.

3. Приносите на докторантката могат да бъдат разглеждани в няколко насоки.

✓ Изградена е теоретична рамка за проучване същността на критическото мислене и за начините, по които то се формира чрез образователното взаимодействие на занятията по български език.

✓ Професионално се разкрива ролята на критическото мислене за социализацията на индивида и за оптимизиране на неговите личностни характеристики.

✓ Обосновава се система от учебни практики, чрез които с помощта на критическото мислене се подобрява качеството на лингвистичните знания и формирането на умения – общообразователни и комуникативноречевни.

✓ Представя се система от похвати за оценка на свои и чужди действия (езикови и неезикови).

✓ Обогаत्या се технологията на обучението по български език – фактор за развиване на професионалната компетентност на учителя.

✓ Чрез развиване на уменията за критическо мислене се допринася за оптимизиране на личностната комуникативна компетентност у подрастващите.

✓ Отчитам като положителни усилията на авторката да експериментира процедури, адекватни на темата на дисертацията.

✓ Трудът като цялост поражда идеи за подобряване на държавните образователни стандарти, на учебните програми и на учебните помагала.

4. Структурата на обсъждания труд е логична и стройна. В нея е намерила израз полифункционалността на проучването и стремежът да се съчетае теоретико-аналитичното, констативно-оценъчното и приложно-конструктивното начало. Сполучлив е балансът между тези три аспекта.

5. В увода (4–14 с.) се обосновава актуалността и значимостта на разглежданите проблеми. Точно са формулирани *обектът, предметът, целите и задачите на дисертацията*. Представя се система от изследователски процедури, използвани от авторката, и се дават методически указания за учителите с цел да се оптимизира тяхната дейност. Прецизно са уточнени понятия, които имат инструментална стойност за изложението и изпълняват експликативни функции по отношение на образователния процес по български език изобщо. Имам предвид понятията: *критическо мислене, лично ориентирано образование, личностен смисъл, личностни компетентности, отношения между езикова индивидуалност и езикова личност* и др.

Постановката за предмета на изучаване на езиковите занятия – речевата дейност се нуждае от конкретизация (вж. с. 7): речевата дейност е обект на изучаване по всички дисциплини в средното училище. В автореферата на с. 14 „за предмет на езиковото обучение“ обаче се обявява единствено езикът. Подобно „разминаване“ в постановките е недопустимо за научно изложение.

Специално изтъкване заслужават разсъжденията на авторката за прилагането на проекта на институт „Отворено общество“ за *развиване на критическо мислене чрез четене и писане*. Според докторантката това прилагане „остава „външно“, тъй като в практиката се използват предимно стратегии и техники, разработени концептуално, без отчитане спецификата на съответните учебни дисциплини – потенциала на учебното съдържание, методите и средствата на обучение. В обучението по български език и литература се провеждат отделни уроци (по-често по литература), в които се включват стратегии и техники от тази програма, но те са предимно с приложен характер и рядко представят концептуално условия, методи, средства, характерни за езиковото обучение, които развиват това мислене“ (вж. с. 6, 7). Всъщност това е най-убедителната обосновка за необходимостта от запълване на „белите петна“ в тази насока и е „заявка“ за изграждане на методическа система, отговаряща на социокултурните потребности и на личностните нужди на отделния индивид със средствата на обучението по български език като първи език.

Имам изисквания за по-голяма органичност на изложението. В точка 1.2.1. („Значение, цели и задачи на родноезиковото обучение“) БВ цитира становища на различни източници, някои от които се разминават концептивно. Не са „изчистени“ докрай становищата на авторката по разглежданите въпроси. Водеща е идеята, че „развитието на мисленето винаги е сред приоритетните цели на обучение...“ (с. 35). Нелогично е следващото твърдение: „Изследването на езиковото развитие обаче (?) доказва връзката му и с критическото мислене“ (с. 35).

От прецизиране се нуждае постановката за „трите водещи цели в езиковото обучение“, където необосновано се смесват категориите *цел* и *фенотип* (автореферат, с.14). Също така не е приемливо *граматиката* и *речевата употреба* да се разглеждат като „различни акценти в концепциите за езиково обучение“ (с.15).

6. В първата глава „Концепцията за критическото мислене в контекста на съвременните педагогически практики и обучението по български език“ (15–46 с.) докторантката разглежда известни в наукознанието виждания за мисленето като социален и психологичен феномен, за същността на критическото мислене и за неговите образователни възможности.

Проявява се осведомеността на БВ по разглежданите въпроси и опитът да се постигне пълнота в изложението, макар че на места се реферират популярни становища.

Положителна оценка заслужава опитът да се разграничават критерии, показатели и измерители за формиране на критическо мислене.

В прецизно формулираните от авторката задачи за: запаметяване на лингвистична информация; целепологане и планиране на учебната дейност; класифициране на информация; свързване на изучаваното граматично понятие с житейския опит на учениците; откриване на грешки; самооценка и т.н., е нужно да се открият по-отчетливо възможностите на граматичното обучение за оптимизиране на образователните дейности в средното училище изобщо. Може да се съжалева, че авторката насочва „светлините на прожектора“ предимно към усвояването на система от лингвистични понятия.

7. Във втората глава „Методика за развиване на критическо мислене в обучението по български език в шести клас на средното общообразователно училище“ (47–107 с.) се разкрива интелектуалният потенциал на БВ при интерпретация на теоретични и практически въпроси на обучението по български език. Принос на авторката е типологията на задачите за развиване на критическо мислене, макар че формулировката „типове учебни задачи [...] при усвояване на лингвистични знания“ не отговаря на интерпретацията на проблемите, които авторката разглежда. От обосновка се нуждае въпросът, защо като обект на анализ е взето обучението по български език в 6. клас.

Сравнението между последните два варианта на дисертационния труд показва подобрения: авторката е заменила проектирания уводен урок за същността и предимствата на критическото мислене с урок на тема разсъждение. Това е урочна единица, която се предвижда в учебната програма независимо от това, дали се използва или не се използва технологията, свързвана с критическото мислене. Мисля, че би било по-сполучлив вариант запознаването с тези особености да се осъществява чрез овладяване на съответни процедурни знания и умения. Критическото мислене е теоретичен проблем, който няма отношение към декларативните знания на учениците на тази възраст.

Може би е необходимо специално да се подчертае, че предлаганите технологични решения за развиване на критическо мислене са само едно от възможните средства за повишаване резултатността на езиковите занятия изобщо.

При четенето на тази глава се поражда въпросът достатъчен ли е акцентът върху технологичните особености на критическото мислене; по какво тази технология се отличава от класическите технологии на занятията по български език.

8. В третата глава (108–130 с.) се анализират резултатите от експерименталното обучение. Професионално са описани използваните диагностични процедури и се анализират резултатите от експерименталната и от контролната група (по критерий 1, 2, 3).

9. Заключение (131, 132 с.) представя в обобщен вид основните идеи, разработени в дисертацията. Изложението е убедително.

10. Литературата (133–141 с.) включва 125 заглавия на български език, руски език, английски език и немски език. Авторката показва завидна информираност по различните аспекти на темата на дисертацията. Трудът изгражда основа за ползотворна работа на бъдещи изследователи по този въпрос. Литературата ще бъде използвана с успех и от учители, които искат да обогатяват познанията си и да подобряват практическата си дейност.

Осемте публикации на БВ по темата на дисертацията са с безспорна социално-педагогическа значимост и ще съдействат за подобряване на методическата компетентност на учителите.

11. Приложенията (с. 143–248) са неотделима част от проучването, тъй като представят инструментариума, използван при замисъла и реализацията на концепцията. Избягнати са повечето от слабостите, установени във варианта, представен на вътрешната защита на дисертацията. Препоръчвам трудът да се издаде като самостоятелна монография

след преработка, съобразена с особеностите на този жанр. Мога да предложа примери за редактиране на стилноезикови недоглеждания и за избягване на технически грешки.

12. Авторефератът отразява обективно вярно и точно съдържанието на дисертацията.

13. Приемам като обективно верни формулираните **приносни моменти** на дисертационния труд.

14. Изводи

„Развиване на критическо мислене чрез обучението по български език в шести клас“ е мащабен труд, който свидетелства за:

- големия евристичен потенциал на докторантката;
- уменията ѝ да представи постиженията в научноизследователската си работа чрез вербализация на добре обмислени авторски тези;
- обещаващо начало в научната дейност на млад, интелигентен автор – амбициозен, мотивиран, който знае към какво се стреми и намира средства за постигане на изследователските си цели.

Проучването се отличава с точност и яснота на изказа, с отлично владение на възможностите, предлагани от регистрите на съвременните хуманитарни науки.

Препоръчвам на членовете на научното жури, избрано от Факултетния съвет на Факултета по Славянски филологии при СУ „Св. Климент Охридски“, да гласуват на Бонка Димитрова Василева да бъде присъдена образователната и научна степен „Доктор“ по професионалното направление 1.3. Педагогика на обучението по български език.

София, 22.06.2012 г.

Рецензент: .....
(проф. Кирил Василев Димчев)